

## ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СМИСЛОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ

*Максим О.В., Рябовол Т.А. Особливості часової перспективи підлітків та її вплив на розвиток смисложиттєвих орієнтацій. В статті проаналізовано поняття часової перспективи підлітків, її особливості, характеристики, структуру та умови розвитку; встановлено місце часової перспективи в структурі життєвого шляху особистості; визначено смисложиттєві орієнтації, життєві завдання та екзистенційну наповненість у підлітків різними типами організації життєвої перспективи, представлено результати відповідного дослідження.*

**Ключові слова:** підлітки, часова перспектива, прогностична функція, цілепокладання, планування, критичне мислення, життєвий вибір, смисложиттєві орієнтації, ціннісні орієнтації, екзистенційна сповненість.

*Максим О.В., Рябовол Т.А. Особенности временной перспективы подростков и ее влияние на развитие смысловых ориентаций. В статье проанализированы понятие временной перспективы подростков, его особенности, характеристики, структура и условия развития; установлено место временной перспективы в структуре жизненного пути личности; определены смысловые ориентации, жизненные задачи и экзистенциальное наполнение у подростков с различными типами организации жизненной перспективы, представлены результаты соответствующего исследования.*

**Ключевые слова:** подростки, временная перспектива, прогностическая функция, целеполагание, планирование, критическое мышление, жизненный выбор, смысловые ориентации, ценностные ориентации, экзистенциальная наполненность.

**Постановка проблеми.** Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується змінами, що охоплюють усі сфери людського життя. На тлі цих змін саме діти перебувають у найтяжчому становищі внаслідок несформованості власної системи стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, що нерідко викликають неадекватну реакцію на події навколишнього життя. Навчитись прогнозувати майбутнє – давня мрія чи не кожної людини та не проста задача наукової психології. Особливістю нашого часу є те, що з одного боку, ми розуміємо, що не можемо передбачити майбутнє, з іншого боку, ми переживаємо про це. В підлітковому віці особливу значущість набуває особистісне майбутнє, розширюючи хронологічні межі життєвої перспективи. Молоді люди часто будують недостатньо реалістичні життєві плани, де переважають високі домагання та максималізм у виборі життєвих цілей. Або, навпаки, через надлишок сумнівів та тривоги відмовляються від проектування життєвих перспектив. Вже існуючі установки впливають на сприймання особливостей поведінки, емоційних реакцій і т. п. і, відповідно, формують очікування розвитку ситуації та результатів від подальшої взаємодії. переведення всієї сукупності поглядів, переконань, соціальних умінь і відносин особистості, за яким стоять її знання, світогляд, життєвий досвід, концепція життя, в практичну поведінку і в продуктивну діяльність здійснюється за допомогою специфічних соціально-психологічних механізмів: ціннісних орієнтацій і соціальних установок. У ціннісних орієнтаціях і соціальних установках потреби виступають у вигляді реальної ієрархії цінностей і норм, на які орієнтована особистість та якими керується. У відповідні моменти активності людини вся сукупність стійких ціннісних орієнтацій і соціальних установок приходить в стан готовності. Ця сукупність містить в собі акумульований життєвий досвід, він же й суттєво впливає на прогнозування майбутнього.

Проте погіршення соціально-економічної та політичної ситуації в країні певним чином нівелює духовне становлення, формування загальноновизнаних у світі світоглядних орієнтацій молоді, здійснюючи деформуєчий вплив на її свідомість, зумовлює й особливості вибору сучасної молоді, це й стало предметом наших наукових розвідок.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Вперше поняття «майбутня часова перспектива» науково обґрунтували К. Левін і Л. Франк. На думку К. Левіна, майбутня часова перспектива є своєрідною самопроекцією людини в майбутнє та відображає всю систему її мотивів, виходячи за межі наявної мотиваційної ієрархії, а Л. Франк указаний феномен пов'язує з ціннісним баченням людиною довкілля і вважає, перспективу майбутнього детерміновану теперішнім особистості, де майбутнє контролює і спрямовує поведінку індивіда [1]. Т. Гісме використовує термін «орієнтація на майбутнє»

для відображення загальної здібності передбачувати, структурувати, висвітлювати когнітивну розробку планів і проєктів; міру зацікавленості, включеності та залученості в майбутнє. У дослідженні Л.Д. Тодорів життєва перспектива розглядається як спосіб структурування особистістю свого близького та віддаленого майбутнього за допомогою ціннісних орієнтацій, життєвих цілей, планів, програм. Часовими модальностями життєвої перспективи є психологічне минуле, теперішнє та майбутнє, яке визначається насиченістю подій та мірою їх реалізованості [5]. К.О. Абульханова-Славська стверджує, що життєва перспектива детермінована професійним, сімейним та віковим самовизначенням у залежності від соціально-психологічної зрілості та активності. Для Є.І. Головахи життєва перспектива є цілісною картиною майбутнього у складному та суперечливому взаємозв'язку програмованих та очікуваних подій, з якими людина пов'язує соціальну цінність та індивідуальний сенс життя. Ціннісні орієнтації, життєві цілі та плани складають ядро життєвої перспективи, а складовими виступають: психологічне минуле, теперішнє і майбутнє; їх органічна єдність становить часову цілісність. Структурними компонентами забезпечення реалізації перспективи є життєві цілі, плани та програми, а також набутий особистістю життєвий досвід [9]. А.Є. Левенець підкреслює, що підлітковий вік є сензитивним періодом становлення життєвої перспективи особистості. Саме в підлітковому віці відбувається зростання диференційованості й узгодженості структурних компонентів цього феномену, уможливлючи орієнтацію в часі, становлення позитивного самоставлення й самопідтримки. Складність процесу формування життєвої перспективи в цьому віці полягає ще й у тому, що саме в юнацтві фіксується найнижча задоволеність смыслом життя, найгостріша невпевненість у собі, переживається як тяжкий стан загальної невизначеності. Людина опиняється на порозі нового, самостійного життя, відчуває незвичний тягар відповідальності за кожний свій крок, хоче зрозуміти своє призначення, відчутти куди слід рухатися, що робити. Часто це стає причиною сприйняття підлітками свого майбутнього в негативному світлі [2]. Отже, у наукових дослідженнях життєвої перспективи підлітків значна увага приділяється вивченню розвитку та зміни життєвої перспективи упродовж онтогенезу, а також основним складнощам її формування; вивчаються зв'язки життєвої перспективи з соціальною ситуацією життя індивіда та актуальною поведінкою.

**Метою** статті є теоретико-експериментальне дослідження особливостей часової перспективи підлітків та її вплив на розвиток смисложиттєвих орієнтацій.

**Виклад основного матеріалу і результатів дослідження.** Дослідження психологічних особливостей життєвої перспективи виконано за методиками: «Опитувальник часової перспективи (ZTP1)» (Ф. Зімбардо) [2]; тест смисложиттєвих орієнтації (Д.О. Леонтьєва) [3] та дослідницька (напівпроективна) методика «Листок самоаналізу».

Теоретична концепція, яка лягла в основу методики ZTP1, продовжує традицію К. Левіна, розглядаючи часову перспективу як фундаментальний процес індивідуального і соціального функціонування. Згідно з автором методики Ф. Зімбардо, часова перспектива – це несвідомий процес, в результаті якого неперервний потік особистого і соціального досвіду розподіляється за часовими категоріями або рамками, які допомагають впорядковувати, узгоджувати і надавати сенс подіям.

Автори методики стверджують, що вимірювана часова перспектива впливає на багато важливих суджень, рішень і дій. Наприклад, домінуючий вплив на поведінку індивіда може мати минуле через згадування подібних попередніх ситуацій, співвідношення затрат і винагород минулого рішення. Ці спогади можуть бути ностальгічними і позитивними, або ж сумними, травматичними і негативними, і вони можуть відтворюватися точно або ж спотворюватися. Таке фокусування на минулому може значно впливати на інтерпретацію і відповідь на теперішню ситуацію життя. Для інших прийняття рішення може залежати від антиципацій і очікувань, сконструйованих через уявне подовження теперішнього у майбутнє, а також підрахунку витрат у актуальній ситуації та можливих винагород у майбутньому. Індивідуальна тенденція акцентувати ту чи іншу часову рамку виробляє стійке часове уподобання, внаслідок якого деякі індивіди будуть більше орієнтовані на майбутнє, інші більше орієнтовані на теперішнє чи минуле. Однак поєднання часових орієнтацій буде адаптивним і оптимальним для психологічного і фізіологічного здоров'я індивіда лише у випадку гнучких переходів від однієї часової орієнтації до іншої в залежності від вимог ситуації, наших потреб і цінностей [4].

Тест Смысловиттєві орієнтації (методика СЖО) Д.А.Леонтьєва дозволяє оцінити джерело сенсу життя, який може бути знайдений людиною або в майбутньому (мети), або в сьогоденні (процес) або минулому (результат), або у всіх трьох складових життя.

Тест СЖО є адаптованою версією тесту Мета в житті (Purpose-in-Life Test, PIL) Джеймса Крамбом і Леонарда Махоліка. На основі факторного аналізу адаптованої Д. А. Леонтьєва версії цієї методики вітчизняними дослідниками (Леонтьєв, Калашніков, Калашнікова) створили тест СЖО, що включає, поряд із загальним показником свідомості життя, також п'ять субшкал, відбивають три конкретних змістовних орієнтації (мети у житті, насиченість життя і задоволеність самореалізацією) і два аспекти локусу контролю (локус контролю-Я і локус контролю-життя).

Тест СЖО містить 20 пар протилежних тверджень, що відбивають уявлення про фактори свідомості життя особистості. У концепції СЖО життя вважається осмисленим при наявності цілей, задоволенні, одержуваному при їх досягненні і впевненості у власній здатності ставити перед собою цілі, вибирати завдання з готівкових, і добиватися результатів. Важливим є ясне співвіднесення цілей - з майбутнім, емоційної насиченості - зі справжнім, задоволення - з досягнутим результатом, минулим. Ситуація надає кожній людині можливість зробити в сьогоденні певний вибір у вигляді вчинку, дії або бездіяльності. Основою такого вибору є сформоване уявлення про сенс життя або його відсутність. Майбутнє є сукупністю потенційних, очікуваних результатів зусиль, здійснюваних в сьогоденні, в цьому зв'язку майбутнє принципово відкрито, а різні варіанти очікуваного майбутнього мають різну мотивуючу привабливість.

У тесті СЖО життя вважається осмисленим за наявності цілей, задоволення, отриманого від їх досягнення та впевненості у власній здатності ставити перед собою цілі і досягати бажаних результатів. Важливим є співвідношення їх елементів з часом. Ситуація надає кожній людині можливість зробити в сьогоденні певний вибір у вигляді вчинку, дії або бездіяльності. Основою такого вибору є сформоване уявлення про сенс життя або його відсутність. Сукупність здійснених, актуалізованих виборів формує «минуле», яке є незмінним, варіаціям піддаються тільки його інтерпретації. «Майбутнє» це сукупність потенційних, очікуваних результатів зусиль, здійснюваних в сьогоденні, в цьому зв'язку майбутнє принципово відкрито, а різні варіанти очікуваного майбутнього мають різну мотивуючу привабливість.

Методика «Листок самоаналізу» має на меті, не тільки дослідити вміння дітей свідомо планувати своє майбутнє, але ще й навчити учнів систематизувати та структурувати час: аналізувати своє минуле, ставити цілі, усвідомлювати помилки та уроки пережитих подій, формувати відповідальність за своє життя та розвивати вміння керувати ним.

Методика не претендує на статус психодіагностичної, в експерименті вона використовувалась як додатковий інструмент для дослідження.

Опитування за її допомогою проводиться в групі. Учні потрібно було проаналізувати певний період свого життя попередніх півроку та вказати найбільш значимі, з точки зору учасників експерименту події, визначити, хто або що найбільше впливало на хід цих подій. На які справи було витрачено найбільше часу, на які найменше, чому? Які справи, дії були продуктивними, а які навпаки виявились даремною тратою часу і зусиль? В чому причина більшості зривів та невдач, а що допомогло досягти успіху? Які висновки варто зробити на майбутнє, що сприятиме досягненню успіху? Останнім завданням підліткам пропонувалось запланувати події, на які найбільше хотілось би або потрібно витратити найбільше часу. Написати про важливість вказаної події для себе, коли це буде здійснено та що (яку користь) в результаті цього отримає учень?

Таким чином дана методика дає можливість визначити якісні характеристики взаємодії з часом, в основному з минулим та майбутнім та опосередковано ставлення учня до теперішнього.

**Організація експерименту та інтерпретація результатів дослідження.** В експерименті взяли участь 45 учнів з 9-х та 11-х класів. На першому етапі роботи ми з'ясували часові перспективи випускників з допомогою методики ZTP1 (Ф. Зімбардо, А. Гонзалес). Згідно з результатами дослідження серед опитуваних домінує часова перспектива позитивного минулого – 82%, тоді, як загальне негативне сприйняття минулого лише у 8%. Часова перспектива майбутнього характерна для 45% опитуваних. Ці показники є досить високими та свідчать про зацікавленість у плануванні та структуруванні власного життя. Сприйняття теперішнього розділилося. Дуже велика група дітей (80%) сприймає теперішнє як фаталістичне. Це можна пояснити тим, що випускники 11-х класів сьогодні повинні здавати ЗНО, яке призначено для них ззовні (МОН України), від його результатів буде залежати їх майбутнє. Учні ж, які

закінчують 9-й клас, мають вибирати, де продовжувати навчання: у гімназії, чи вступати до коледжів. Часто цей вибір їх змушують робити батьки, що й стає причиною фаталістичного переживання теперішнього часу. Гедоністичне теперішнє, тобто, ризиковане та легковажне ставлення до часу та життя, задоволення в сьогоднішні за відсутності турботи про майбутні наслідки лише у 20% респондентів. Порівнюючи переживання часу старшими підлітками (учні 9-х класів) та молодшими юнаками (учні 11-х класів) бачимо деякі відмінності, що проілюстровано в Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Особливості переживання часу учнями 9-х та 11-х класів

Часова перспектива	Учні 9-х класів (кількість, %)	Учні 11-х класів (кількість, %)	Разом (кількість, %)
Минуле негативне	6 (26%)	2 (9%)	8 (18%)
Минуле позитивне	17 (74%)	20 (91%)	37 (82%)
Теперішнє гедоністичне	7 (30%)	2 (9%)	9 (20%)
Теперішнє фаталістичне	16 (70%)	20 (91%)	36 (80%)
Майбутнє	9(39%)	11 (50%)	20 45%)

Поведінка суб'єкта багато у чому зумовлена смисложиттєвими орієнтаціями та осмисленістю життя, тому проаналізувавши дані параметри за допомогою тесту смисложиттєвих орієнтацій Д.О. Леонтєва, можемо зробити висновок, що 51% опитуваних зорієнтовані на постановку життєвих цілей, 49 % сприймають своє життя як цікаве і сповнене смислу, задоволені самореалізацією – 45%, . Високі показники за обома локусами контролю. А саме, 51 % вважають себе господарями життя (Локус контролю – Я). 47 % переконані, що людині дано контролювати своє життя, вільно ухвалювати та контролювати рішення(Локус контролю – життя).

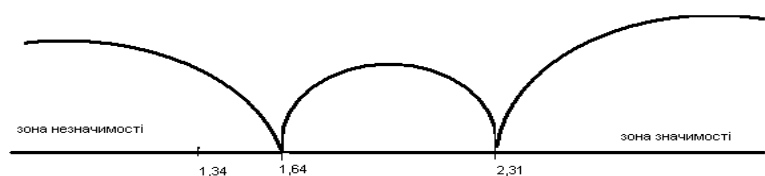
Порівняння смисложиттєвих орієнтацій старших підлітків та молодших юнаків свідчить, що учні 11-х класів мають набагато краще сформовані життєві цінності ( Таблиця 2.2)

Таблиця 2.2

Рівні смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) учнів 9-х та 11-х класів

СЖО	Учні 9-х класів (кількість, %)	Учні 11-х класів (кількість, %)	Разом (кількість, %)
Мета в житті	10 (11%)	13 (59%)	23 (51%)
Процес життя	10 (11%)	12 (55%)	22 (49%)
Результативність життя	9 (39%)	11 (50%)	20 (45%)
Локус контролю - Я	9 (39%)	14 (64%)	23 (51%)
Локус контролю - життя	7 (30%)	14 (64%)	21 (47%)

Зв'язок між особливостями переживання минулого, теперішнього та майбутнього та смисложиттєвими орієнтаціями випускників, визначаємо через кутове перетворення Фішера. Отримане  $\phi_{емп}^* = 2,497$  знаходиться в зоні значимості.



Що показує, що учні, які мали позитивне минуле ставляться до процесу життя як цікавого та сповненого смислу. І, навпаки, у дітей з негативним минулим рівень осмислення процесу життя нижчий.

Далі порівнюємо особливості сформованості життєвих цілей в учнів з часовою перспективою майбутнього таким же способом. Для виявлення впливу перспективи майбутнього на наявність в

житті випускників цілей будемо вважати «ефектом» високий рівень мети, а «відсутністю ефекту» - середній та низький рівень життєвих цілей.

Тепер результат  $\phi_{\text{емп.}}^* = 3,813$  (це також зоні значимості для вказаної вибірки). Статистична значимість різниці показників свідчить, що учні, які мають орієнтацію на майбутнє чітко формулюють життєві цілі і навпаки.

Дослідження опитувальником «Листок самоаналізу» показали такі результати. Найчастіше згадувані випускниками події стосуються: спілкування з друзями, рідними, новими знайомими; поїздок в табір, на екскурсії, в інші міста та країни; відпочинку, свят, організації якихось заходів, участі в змаганнях, конкурсах, роботи та допомоги рідним у домашніх справах та проблем зі здоров'ям. Практично всі учні 11-х класів так чи інакше згадують про свою підготовку до ЗНО, вказують на важливість для подальшого життя успішного складання тестів. Учні 9-х класів також переймаються державною підсумковою атестацією та вибором майбутньої фаху, однак, тільки частина їх (37%) точно впевнені у своєму виборі та твердо вирішили здобувати майбутню професію.

Аналіз результатів опитування показав як розподіляється сприймання часу учнями випускних класів. Отже, найчастіше у відповідях учні описують позитивне минуле в цілому це (44) 88% серед учнів дев'ятих класів (26) 89,7%, серед одинадцятикласників – (18) 85,7%. Негативне минуле також присутнє у сприйманні 11 дітей з усієї вибірки випускників, воно виявилось у 7 учнів (24,1%) 9 класів та 4 учнів (19%) 11-х класів. Спрямованість у майбутнє відзначають 68% всіх випускників, думають про це дев'ятикласників – (18) 62%, таких учнів одинадцятих класів – (16) 76,2%.

Про бажання отримувати усе можливе задоволення від нинішнього моменту йдеться у відповідях 5-ти учнів, з них три дев'ятикласники та два випускники 11-х класів, це відповідно – 10,3 та 9,5%. Про ставлення до власного життя та часу як незалежного від них, як такого на яке має вплив доля, фатум, зовнішні нездоланні обставини йдеться у відповідях шести учнів-випускників, трьох з дев'ятих та стільки ж з одинадцятих класів. Саме вони зазначали у своїх відповідях, що ніяк не могли впливати на ті події, які відбувалися з ними в минулому. Тому ми можемо стверджувати, що фаталістичне та гедоністичне ставлення до життя більше притаманне учням із зовнішнім локусом контролю. Ймовірно, що гедоністичне ставлення до життя – це або залишок з дитинства, особистісна незрілість, притаманна більшості маленьких дітей, або певна компенсація психологічний захист, який виникає у відповідь на життєву ситуацію, якою не можна керувати. У 4-х, з опитаних нами випускників, гедоністичне та фаталістичне ставлення пов'язане з відсутністю спрямованості в майбутнє, тут ми маємо право говорити саме про особистісну незрілість. У двох випускників фаталістичне майбутнє пов'язано з негативним минулим, але інші п'ять випускників, хоч і покладаються на долю більше, ніж на самих себе, проте вірять в її прихильність до себе. У них фаталістичне сприймання поєднано з позитивним ставленням до минулого.

Як показав аналіз відповідей планувати та ставити чіткі власні цілі здатні 78% всіх опитаних випускників, серед них 75,9% дев'ятикласників та 95,2% учнів 11-х класів. В той же час не здатні планувати своє життя та ставити перед собою цілі 24,2% випускників 9-х класів та 4,8% учнів 11-х класів. Частина опитаних учнів є більш раціональними і доволі серйозно ставиться до структурування свого майбутнього, вони пишуть тільки про плани та цілі – це 20,6% – з 9-х та вже 61,9% з 11-х класів. Безперечно, в житті людини мають бути не тільки плани та цілі, а ще й мрії та бажання, адже вони є основою того, що потім втілюється в життя. У відповідях 79,4% дев'ятикласників та 38,1% одинадцятикласників переважають бажання та мрії, ці показники свідчать про зростання у гімназистів рівня раціональності з віком.

Також показником самоаналізу учнів є блок питань про причини життєвих помилок та невдач. Серед усього різноманіття відповідей опитувані нами учні найчастіше вказували на такі причини помилок на невдач:

- неувважність в діях та вчинках;
- необережність, необдуманість, імпульсивність;
- неслухняність та нестриманість, впертість;
- недостатньо наполегливості та лінь, одноманітність життя;
- мало приділеного справі часу, нераціональний розподіл часу;
- неправильний вибір пріоритетів, не усвідомлення важливості справи;
- невпевненість в собі, несамостійність;
- довірливість, невміння відмовляти;

- негативні спогади, які псують настрій та бажання щось робити;
- невміння порозумітися з іншими людьми та самовпевненість;
- сварки з рідними та друзями;

У приведених судженнях можна прослідкувати як власні, так і батьківські чи суспільні оцінки поведінки та життєвих успіхів випускників. Окремі з них надто емоційні та критичні, інші доволі розсудливі. Вони дають учневі як право на помилку, так і вказують на спосіб її виправлення, а не просто критикують та засуджують особистість цілком. Їхнім логічним продовженням є відповіді учнів на питання про уроки, які надали їм пережиті події.

Випускники вказують, що саме аналіз подій дозволив їм ще раз пригадати важливі моменти прожитого та усвідомити, чому вони навчилися. Здебільшого уроки в кожного свої, відповіді випускників доволі різноманітні, що свідчить про їх серйозне та вдумливе ставлення до самоаналізу власного життя та необхідність такої роботи для розвитку особистості. Кожен учень визначає для себе ту сферу чи напрямок, що потребують вдосконалення. Умовно серед них можна визначити: когнітивну, емоційно-вольову, мотиваційну, сферу поведінки та взаємин з іншими людьми. Для підтвердження вище сказаного приведемо приклади цих суджень:

- «визначити свої пріоритети», «бути уважнішим» «аналізувати минуле та не повторювати помилок», «обдумувати вчинки», «думати про наслідки своїх дій та вчинків»;

- «зміцнити характер», «бути більш рішучим», «покладатися на себе», «відповідати за свої вчинки», «не бути надто довірливим», «не боятися, бути собою», «навчитись стримуватись», «бути доброзичливим», «бути оптимістом», «навчитись радіти кожному дню», «не зловживати алкоголем»;

- «розвиватись», «заставляти себе працювати», «мотивувати себе»;

- «спілкуватись», «знайомитись з новими людьми», «працювати на себе», «навчитись слухати батьків та інших людей», «більше спілкуватися з рідними»;

Не менш важливим аспектом життєвих уроків, описаних випускниками, є їх «взаємини з часом». Варто вказати, що одинадцятикласники згадують про це майже втричі частіше (42,9% відповідей), ніж випускники 9-х класів (у 13,8%). Серед їхніх відповідей найчастіше зустрічаються такі: «правильно планувати час та вчинки», «виділяти більше часу для досягнення мети», «керувати часом», «менше часу проводити в соціальних мережах», «робити все вчасно», «працювати та відпочивати рівноцінно».

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Отримані результати окреслюють перспективи подальших досліджень особливостей і закономірностей формування часової перспективи випускників як важливого чинника розвитку смислової сфери. У результаті дослідження психологічних характеристик життєвої перспективи молоді виявлено наявність сенсу життя, чіткої ієрархії цінностей, високого творчого потенціалу при переважанні спрямованості на отримання задоволення у сьогоденні, відсутності особистісної відповідальності за реалізацію поставлених планів, наявність низької матеріальної мотивації, не достатню структурованість часу життя, постановку життєвих завдань лише на найближче майбутнє. Отримані дані не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Напрямки подальшої роботи полягають у розширенні вікового діапазону досліджень.

#### Список використаних джерел:

1. Подкоритова Л.О. Поняття «антиципація», «передбачення», «прогнозування»: спільне й відмінне / Л.О. Подкоритова // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – Т. X, част. 1 – К., 2008 – С. 352–358.

2. Соловйов О. В. Семіотика людського мозку: монографія / Соловйов О.В ; М-во освіти та науки України, Східноукраїнський нац. ун – т ім. Володимира Даля. - Луганськ: Східноукраїнський нац. ун – т ім. Володимира Даля, 2008. – 275 с.

3. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.

4. Ирина Млодик. Созидатели личных катастроф или как позволить себе счастье/  
<https://www.irinamlodik.ru/blog>

#### Spysok vykorystanykh dzherel:

2. Podkorytova L.O. Poniattia «antytsypatsiia», «peredbachennia», «prohnozuвання»: spilne y vidminne / L.O. Podkorytova // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zb. nauk. pr. In-tu psykholohii im. H.S. Kostiuuka APN Ukrainy / za red. S.D. Maksymenka. – T. X, chast. 1 – K., 2008 – S. 352–358.

3. Solovjov O. V. Semioty`ka lyuds`kogo mozku: monografiya / Solovjov O.V ; M–vo osvity` ta nauky` Ukrainy`, Sxidonukrayinsbky`j nacz. un – t im. Volody`my`ra Dalya. - Lugans`k: Sxidonukrayinsbky`j nacz. un – t im. Volody`my`ra Dalya, 2008. – 275 s.

4. Tytarenko T.M. Zhyttieviy svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti / T.M. Tytarenko. – K. : Lybid, 2003. – 376 s.

5. Y`ry`na Mlody`k. Sozy`dately` ly`chnyx katastrof y`ly` kak pozvoly`t sebe schast`e/  
<https://www.irinamlodik.ru/blog>

**Maxsym, O.V., Ryabovol, T.A. Features of the temporal perspective of adolescents and its influence on the development of semio-life orientations.** *Economic, social and political instability of Ukraine causes the transformation of perception of yourself and the world among the adolescence. This requires the choice of optimal life direction, that would help to maintain the integrity of internal world and realization of own life potential. Life perspective is an individual construction, image of desirable and conscious future life, in complex and contradictory interconnection of programmed and expected events which are formed under the influence of experience, motivation and values and reflect the result of taken decision. There are two dimensions within the structure of life perspective: temporal (life values, plans, programs) and semantic (values, semantic constructions and dispositions). During adolescence the own future has more importance, but youth life plans are not realistic enough, reflect high demands and maximalism in the choice of life values. The research of psychological features of life perspective of youth was performed on the premises of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University using the following methodologies: questionnaire of temporal perspective F. Zimbardo, test of purpose of life orientation by D.Leontiev. According to the results we verified the existence of purpose of life, strict hierarchy of values and high creative potential of youth. However the direction to getting satisfaction in today and lack of personal responsibility for the realization of made plans are observed. There are also traced low material motivation, not enough structuring of time of life, placing life tasks only for nearest future.*

**Key words:** *life perspective, temporal perspective, life track, life plans, life tasks, perpose of life orientations.*

#### Відомості про автора

**Максим Ольга Василівна**, науковий співробітник лабораторії психології соціально дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна

**Рябовол Тетяна Анатоліївна**, старший науковий співробітник лабораторії психології дезадаптованих неповнолітніх Інституту психології імені Г.С. Костюка, м. Київ, Україна

**Maxsym, Olha V.**, researcher, lab. of psychology of maladjusted adolescents, G.Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

**Ryabovol, Tatyana A.**, a senior researcher at the Laboratory of Psychology maladjusted juveniles G. Kostiuk Institute of Psychology, Kyiv, Ukraine

**E-mail:** [rta2008@ukr.net](mailto:rta2008@ukr.net)

**E-mail:** [maksiola@gmail.com](mailto:maksiola@gmail.com)